

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ:
ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты**
Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық
ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
**«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО:
СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,**
посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS
of the international scientific-practical conference
**«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE:
THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT»** dedicated to the 25th
anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

III бөлім • часть III • part III

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:

Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор

Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор

Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі

Пауло Ботта – профессор, Аргентина

Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей

Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия

Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы

Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі

Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор

Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент

Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент

Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.

Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.

The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, III б. 452 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть III. 452 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part III. 452 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author's version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 3. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЖӘНЕ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМ МҰРАСЫ / АЛИХАН БУКЕЙХАН И ИДЕЙНОЕ НАСЛЕДИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

Абдуразаков М.Ф., Эрланулы Даулет А. БУКЕЙХАН КАК УЧЕНЫЙ-ИСТОРИК И ЭНЦИКЛОПЕДИСТ	3
Абдикарим Н., Солтан М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВТЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ОБРАЗЫ ИДЕЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ ҚҰРАЛ РЕТІНДЕ	5
Алдабергенов М. КАЗАХСТАНСКОЙ НАУКЕ ПОМОЖЕТ УЧЕНИЕ АЛЬ-ФАРАБИ	8
Алтаев А.Ш. А.Ж. АЛЬ-МАШАНИ ВЫДАЮЩЕЙСЯ КАЗАХСКИЙ УЧЕНЫЙ, ПИСАТЕЛЬ, ПЕДАГОГ	10
Аршабеков Т.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТАРИХЫ.	13
Ахмадиева Қ.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШОРДА: МЕМЛЕКЕТТІЛІК ЖӘНЕ ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҚ	16
Әбдуәлиұлы Б. АҚЖАН ӘЛ-МАШАНИ МҰРАСЫ ЖӘНЕ СӨЗ СЫРЫНА САЯХАТ.	19
Әбжаппарова Б.Ж. А. ӘЛ-МАШАНИДІҢ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ ТАРИХЫНДА АЛАТЫН ОРНЫ	22
Әлменбетова У.А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІНДЕГІ ЗИЯЛЫ ТҮЛҒАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫ.	24
Байдалы Р.Ж., Кабульдинов З.Е. АЙДАРХАН ТҮРЛЫБАЕВТЫҢ ӨМІРІ МЕН ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҚЫЗМЕТІ	28
Бейсенбекова Н.А., Химади М.С. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАННЫҢ ЕҢБЕКТЕРІ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	31
Дүкенбаева З.О., Шабамбаева А.Г. АҚЖАН МАШАНИ – ОСНОВОПОЛОЖНИК КАЗАХСТАНСКОЙ ШКОЛЫ ГЕОМЕХАНИКОВ	33
Дүкенбаева З.О., Байдалы Р.Ж. АКАДЕМИК МАНАШ ҚОЗЫБАЕВТЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНЕ ҚЫСҚАША ШОЛУ	46
Дукомбайев А.Т. ВКЛАД А. БУКЕЙХАНА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСКИХ ЗИМОВОК	48
Жумагулов Б.С. ЕЛІ ҮШІН ТУҒАН ЕР, ЖАНКЕШТІ КҮРЕСКЕР	55
Имангалиев А.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШ ЗИЯЛЫСЫ ҚОШКЕ КЕМЕҢГЕРҮЛЫНЫҢ «ҚАЗАҚ ТАРИХЫНАН» АТТЫ ЗЕРТТЕУ ЕҢБЕГІНЕН	62
Исенова Г. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН СТАТИСТ – ҒАЛЫМ	65
Kalenova T.S., Shaymerdenuly E. THE STATE BASES OF ALASH AUTONOMY	68
Кадырова Г.К., Хамитова С.Т. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ХАЛЫҚҚА БІЛІМ БЕРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ.	70
Қалижанов У. ӘЛИХАН ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТ	73
Қапашева А.Т. АХМЕТ БАЙТҮРСЫНҮЛЫНЫҢ ҰСТАЗДЫҚ ҚЫЗМЕТІ	75

Қара Ә., Талғатбек М., Дүкенбаева З.О. ҰЛЫ ДАЛА ӨРКЕНИЕТІНДЕГІ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМДЫҚ МҰРАСЫ	78
Қаратай Ш.Б. АХМЕТ ҚОРҒАНБЕКҰЛЫ БІРІМЖАНОВ – АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ	81
Мұқанова Г.Н. МҰХАМЕДЖАН ТЫНЫШПАЕВТЫҢ АЛАШОРДА ЖӘНЕ ҚОҚАН АУТОНОМИЯСЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ	84
Мұсағалиева А.С. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫ ЖӘНЕ КОКП XX СЪЕЗІ	86
Наурызбаева Э.К. 1916 ЖЫЛҒЫ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КӨТЕРІЛІС ЖӘНЕ Ә. БӨКЕЙХАН.	89
Нугманова Г.М. АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСЫ	92
Өскембаев Қ.С. XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫ ҚАУЫМ ЖӘНЕ Ә. ЕРМЕКОВ	95
Сабанбаева Ж.М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ РЕСЕЙДІҢ МЕМЛЕКЕТТІК ДУМАСЫ	101
Сайлаубаева Н. Е. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ БАСПАСӨЗІ	105
Сафиоллаева Г.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН – ҰЛТ ЖАНАШЫРЫ	108
Сұлтанов Қ. АҚҚАН ЖАРЫҚ ЖҮЛДЫЗДАЙ	110
Сыздық Б.К. ЛИДЕР-ҚЫЗМЕТШІЛІК ЖӘНЕ ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ҮЛГІСІ	111
Түрсүн Х., Вахдет Таракчы МҰСТАФА ШОҚАЙДЫҢ ТОЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАР ЖИНАҒЫ – АСА ҚҰНДЫ ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗ	114
Шаймуханова С.Д. ОТ ТОМСКА ДО СТЕПЕЙ САРЫАРКИ	117
Шаукенов Ж.А. К ПРОБЛЕМЕ ОБЪЕКТИВНОЙ ОЦЕНКИ ЛИЧНОСТИ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИИ	102
Шотбакова Л.К. ВОПРОСЫ ПРОСВЕЩЕНИЯ В ТРУДАХ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛИДЕРОВ АЛАШ	122
СЕКЦИЯ – 4. ЖАҒАҢДЫҚ САЯСАТТАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ҰЛТ КӨШБАСШЫСЫ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ РӨЛІ / КАЗАХСТАН В ГЛОБАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ И РОЛЬ ЛИДЕРА НАЦИИ Н.А. НАЗАРБАЕВА	
Akbota Zholdasbekova, Punit Gaur KAZAKHSTAN-INDIA RELATION: CHALLENGES AND PROSPECTUS	126
Akhmedyanova D.K., Kurmashev A.K. CONCEPTUAL BASIS OF KAZAKHSTAN’S FOREIGN POLICY	128
Абдикаликова Д.Н. ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ФРАНЦУЗСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	131
Абенов Д.Е. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» - ПРОЕКТЫ В БУДУЩЕЕ	133
Абильмаликов К.К. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИНТЕРЕСЫ ФРАНЦИИ В КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ: КАЗАХСТАНСКИЙ ФАКТОР И ВОЗМОЖНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА	136
Айдарбекова Ұ.М. ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН: БҮГІНГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ	139
Аманжолов С.А. ИНТЕГРАЦИОННЫЕ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА	142

Ан Сан Хун ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ КОРЕЯ И КАЗАХСТАНА В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ	145
Ахметова Г.К. ҮШ ТІЛДІ МЕНГЕРУ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ	148
Әбішева М.М. ӘЛЕМДІК ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ДІНДЕР ЛИДЕРЛЕРІНІҢ СЪЕЗІ – ЕЛБАСЫНЫҢ ИГІ БАСТАМАЛАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ	150
Әмірғазин С.Т. ЕЛБАСЫ, ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТҮҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНА ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АЙҚЫНДАМА	152
Berdagulova S. NEW ANTINUCLEAR INITIATIVE OF KAZAKHSTAN	155
Базарбекова Д. М. К ВОПРОСУ О МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКУ	157
Баймагамбетова А.А. ӘЛЕМДІК ЖАҢА ДАНУ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯ	160
Баишев Ж.Н. СУДЕБНАЯ ЗАЩИТА ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА.	162
Бегалинова К. К., Ашилова М. С. РОЛЬ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА В СТАНОВЛЕНИИ НОВОЙ МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА	165
Битұрсын Ғ.Ш., Калдыбаева О.С. МӘҢГІЛІК ЕЛ: ЖАҢА ДАНУ ДӘУІРІНДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТЕТІКТЕРІ	168
Битұрсын Ғ.Ш., Кенжина М.М. ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РЕФОРМА – ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІҢ ЖАРҚЫН БЕЙНЕСІ	170
Дүйсен С.Ж. Н.НАЗАРБАЕВ ЖӘНЕ КСРО-НЫҢ ҮДІРАУЫ	173
Мәсімханұлы Д. ЕЛБАСЫ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫ	178
Дүкенбаева З.О., Мұсабалина Г.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	181
Ерденбекова Ж.С., Мұратбекқызы Б., Молдашева А.М. ИНИЦИАТИВА Н.А. НАЗАРБАЕВА В СОЗДАНИИ ПЯТИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ РЕФОРМ. 100 КОНКРЕТНЫХ ШАГОВ - РЕАЛИЗАЦИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО КУРСА РАЗВИТИЯ РК	184
Жаксыгельдинов Ж.Н., Орысхан Б., Шыныбеков Б.Ш. ИЗ ИСТОРИИ УСТАНОВЛЕНИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ РК И ЕС	185
Жеребцов И.Л., Таскаев М.В. КОМИ НАЦИОНАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ В ПОСТСОВЕТСКОЙ ФЕДЕРАТИВНОЙ РОССИИ	191
Жиенқұлова Л.Т. ЕХРО-2017 ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫ КАТАЛИЗАТОРЫ РЕТІНДЕ	193
Иембекова М.О. ҚАЗАҚСТАН ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә.НАЗАРБАЕВТЫҢ ТҮРКІ ЕЛДЕРІ БІТІМАҚТАСТЫҒЫН ДАМУДАҒЫ БАСТАМАЛАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҢЫЗЫ	196
Искакова К.Ы., Шалбаев Е.Ж. Н.Ә.НАЗАРБАЕВ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АТА-ЗАНЫНЫҢ ДАЙЫНДАЛУЫ МЕН ҚАБЫЛДАНУЫ ТУРАЛЫ	199
Какенова Г.М. РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН: 25 ЛЕТ БОРЬБЫ ЗА БЕЗЪЯДЕРНЫЙ МИР	202

Какимова М.Ш. ПРИНЦИПЫ ПРАВА КАК ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА	205
Калиева М.Ш. ИНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА КАК ОСНОВА ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА	211
Кенжеғали Ж.М., Кожирова С.Б. КАЗАХСТАНСКО-КИТАЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В СФЕРЕ ВОДНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ: ТРАДИЦИИ И НОВАЦИИ	213
Колесник А.А. ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ РК И СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	217
Кусаинова А.К., Нургалиев Б.М., Амандыкова Л.К. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА	220
Марқабаева А.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ЖАЛПЫ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ТҮРЛІ ТАРИХИ ДӘУІРЛЕРДЕГІ ҰЛТ КӨШБАСШЫЛАРЫ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ	223
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ	226
Nuriddenova A. CONNECTING EURASIA: KAZAKHSTAN'S PLACE IN CHINA'S "SILK ROAD ECONOMIC BELT" PROJECT	228
Набиев С.Т. НҮРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ ИДЕОЛОГЫ ЖӘНЕ СТРАТЕГІ	232
Наумов Д.И., Килыбаева П.К. БЕЛОРУССКО-КАЗАХСТАНСКОЕ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	235
Нурпенсова Э.Т. БАШҚҰРТ ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХЫНЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ	239
Панияз Т.П., Панияз А.П. ГЕОСАЯСАТ ЖӘНЕ ГЕОСАЯСИ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	242
Рабазанов Н.А. «ЕВРАЗИЙСТВО» - КАК ФУНДАМЕНТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ ВО ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	245
Serikbayeva A.T., Asma Najib DEVELOPMENT OF KAZAKHSTANI RELATIONS WITH AFGHANISTAN AT THE PRESENT STAGE	247
Садықов Т.С. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЯСИ-ҚОҒАМДЫҚ БІРЛІГІН НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ	249
Сарсембаев М.А. ПРАВОВАЯ ОСНОВА БАЗ ДАННЫХ В КАЗАХСТАНЕ, ЕАЭС И ЕС ПО АНАЛИЗУ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ	252
Сәтбай Д.Я. «НЕВАДА-СЕМЕЙ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АНТИЯДРОЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСЫ – ТӘУЕЛСІЗДІК ЖАРШЫСЫ	258
Смағұлов Н.Б. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ» – ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТҮП ҚАЗЫҒЫ	261
Смағұлова Г.М., Тулеуова Б.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІРІККЕН ҰЛТТАР ҰЙЫМЫНДАҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КЕЙБІР ҚЫРЛАРЫ	268
Сыздықов С.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ САЯСИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ МЕН ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҒЫН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	271

Тиштибекова Ш. ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ АЙМАҚТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ	277
Хасанов М.Ш., Петрова В.Ф. ФОРМИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ	280
Шашаев Ә.К. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ ЕЛІМІЗДІҢ ТҮТАСТЫҒЫНЫҢ ТҮҒЫРЫ	283
СЕКЦИЯ – 5. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ / КЛЮЧЕВЫЕ ВЕХИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ НЕЗАВИСИМОЙ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	
Abdrakhmanova G.S. ACTIVITY OF SHANGHAI ORGANIZATION OF COLLABORATION	286
Айтжанова Д.Н. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВА И МОЛОДЕЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ: МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА	288
Акылбаева И.М. СУВЕРЕНИЗАЦИЯ И ИСТОРИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УСТРОЙСТВА	292
Алтаев А.Ш. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ	294
Артықбаев Ж.О. «ҚАЗАҚ» ҰҒЫМЫ МӘҢГІЛІК ЕЛ ИДЕЯСЫНЫҢ АЛТЫН ӨЗЕГІ	298
Ауанасова А.М., Нурпеисов Е.К. ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЕ СИМВОЛЫ КАЗАХСТАНА В РЕАЛИЗАЦИИ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	303
Айзатуллова А.Ш. ИСТОРИЯ: СОВЕТСКАЯ АВИАЦИЯ В НАЧАЛЬНЫЙ ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ	306
Әбікенов Ж.О. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЭТНОСАЯСИ ПРОЦЕСТЕРДІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	308
Акмадиева Г.П. ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ҚҰЖАТТАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕГІ РЕТІНДЕ ҚОЛДАНЫЛУЫ	308
Әбікенова С.М. ҰЛТАРАЛЫҚ КЕЛІСІМНІҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҮЛГІСІ: БҮГІНГІ ЖОҒАРЫ САЯСИ МӘДЕНИЕТ КЕЛІСІМІ	310
Әділбеков Н. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТТАҒЫ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ	313
Баудиярова К.Б., Исаева А.И. ОТРАЖЕНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ СЕМЬИ НА ЕЕ БЛАГОПОЛУЧИИ В КАЗАХСТАНЕ	316
Бегалинова К. К., Бегалинов А.С. ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСНОВЫ КАЗАХСТАНСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ	319
Бекжанова М., Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНА КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ТІГІЗЕН ӘСЕРІ	322
Бимақанова З.Ш., Тленчиева А.А. ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ БОЛУ	324
Болатова Қ.Б. ҚАЗАҚСТАН ЕГЕМЕНДІ ТӘУЕЛСІЗ МЕМЛЕКЕТ РЕТІНДЕ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ҚОҒАМДЫҚ САЯСИ ӨМІРІ	327
Даркенов Қ.Ғ. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭТНОСАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ МЕН ТҰРАҚТЫЛЫҚ ЖӘНЕ АССАМБЛЕЯНЫҢ БАСТЫ БАҒЫТТАРЫ	330

Екібаев Р.Ж. ЖАҢА ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТ ЖЫЛДАРЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ ШЫҒЫС Өңіріндегі Әлеуметтік-Экономикалық Өзгерістер	333
Еришева Т.А., Башпаева К.Ж., Шаржанова Н.К. СПОСОБЫ «ВООРУЖЕНИЯ» ОТЕЧЕСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖИ ИДЕЕЙ «МӘңгілік Ел»	335
Ескеева М.Қ. «МӘңгілік Ел» ИДЕЯСЫН ДАМУДЫҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	338
Жетібаев К.М., Исаев М.С. «МӘңгілік Ел» ИДЕЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚУНДЫЛЫҚТАР ЖҮЙЕСІНІҢ МӘНІ	341
Жұмабеков Ж.А. ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ТАРИХЫНАН	345
Жүзтаева Б.Н. ҚАЗАҚСТАН - ӘЛЕМ МОЙЫНДАҒАН ЕЛ	347
Иманбаева А.А. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САЯСИ КОММУНИКАЦИЯНЫ ДАМУДЫҢ ЖОЛДАРЫ	350
Ковальская С.И. ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕКАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И ИСТОРИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ	353
Косжанова Г.С. АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ЕСТЕ САҚТАУ ҚАБІЛЕТЕРІНІҢ ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ	355
Қалиев Н. ҚАЛЫПТАСҚАН МЕМЛЕКЕТТІҢ САЯСИ ЖҮЙЕСІ: САПАЛЫҚ ТҮЗІЛІСТЕР ЖӘНЕ ДАМУ КЕЛЕШЕГІ	357
Кошман Т.В. К ВОПРОСУ О КАЗАХСТАНСКОЙ МОДЕЛИ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО СОГЛАСИЯ	362
Көмеков Б.Е., Талғатбек М. КИЕЛІ ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫ - ҰРПАҚТАР ҮНДЕСТІГІНДЕ	365
Қабылшаев К.И. ҚАЗАҚСТАН ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ 25 ЖЫЛДЫҒЫ – ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТЕМІРЖОЛДАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕР	367
Қанғабыл І. К. ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	373
Қасабекова А.И. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚОҒАМДЫҚ - ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ЖЕТІСТІКТЕРІ	375
Мишина И.А., Цыренова М.Г. МНОГОУРОВНЕВЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ ИСТОРИИ (опыт Российской Федерации)	378
Нестуля А.А., Нестуля С.И. ЛИДЕРСТВО-СЛУЖЕНИЕ КАК УПРАВЛЕНЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНСТИТУТОВ КАЗАХСТАНА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	382
Ниязбаева А.А. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ ГОРНО-МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИМ КЛАСТЕРОМ С ПОЗИЦИИ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА	385
Аяған Б.Ғ., Нурпеисов Е.К. ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СИМВОЛОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	388
Нурмағанбетова М.С. СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ	391
Нұрымбетова Г.Р. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН: ДЕМОКРАТИЯЛАНДЫРУ ТӘЖІРИБЕСІ МЕН НӘТИЖЕЛЕРІ.	394

Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ БАСТЫ МӘСЕЛЕЛЕРДЕН ШЫҒУ БАҒЫТТАРЫ	397
Мукатаева А.К., Ногайбаева М.К. НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕОЛОГИЯ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	401
Мусабалина Г.Т. КАЗАХСТАНСКИЙ ПУТЬ В СВЕТЕ ПОСЛАНИЯ ПРЕЗИДЕНТА РК Н.А.НАЗАРБАЕВА	403
Рабазанов Н.А. ВАЖНОСТЬ КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ИДЕОЛОГИЧЕСКОМ КОНСТРУИРОВАНИИ И В ФОРМИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ	407
Сайлаубай Е.Е. «ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ»	410
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ.	414
Серік Ә.А. ЕХРО 2017- ЕЛ ДАМУЫНЫҢ БАСТЫ КҮШІ	416
Сыздық Б.К. ҚАЗАҚ РЕСПУБЛИКАЛАРЫ ЖӘНЕ ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІ	419
Хасенова Ж.О. ПРОБЛЕМЫ РЕАБИЛИТАЦИИ ЖЕРТВ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИЙ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН (К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА)	425
Шаймуханова С.Д., Грудина В.В. ЛЕТОПИСЬ НЕЗАВИСИМОСТИ	427
Шаймуханова С.Д., Шарафиева А.М. ЧЕТВЕРТЬ ВЕКА НЕЗАВИСИМОГО ГОСУДАРСТВА	429
Шаукебаев Ж., Өтешова А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОТАНДЫҚ ӨНІМДЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ СЫРТҚЫ НАРЫҚТАҒЫ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ	431
Шаяхметов Н.У. ЦЕННОСТНЫЕ ОСНОВЫ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЙ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» КАК ФАКТОР УКРЕПЛЕНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ	433

XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫ ҚАУЫМ ЖӘНЕ Ә. ЕРМЕКОВ

Биылғы жылымыз да тарихи оқиғаларға толы. Ең таңдаулы мерейтой XX ғасыр басындағы қазақ зиялыларының көшбасшысы, ұлт – азаттық «Алаш» қозғалысының жетекшісі, қазіргі тәуелсіз Қазақстан Республикасының негізін жасаушы, экономист, тарихшы, этнограф, журналист, қоғам және саяси қайраткер, әдебиеттанушы, публицист, саяхатшы, географ және аудармашы Әлихан Бөкейханның туғанына 150 жыл толуы. Бұл мерейтой оның ең жақын серіктестері елімізге белгілі тұлғалар Ақбайдың Жақыбының 140 және Ермеков Әлімханның 125 жылдығына және «Алаш» ұлт – азаттық қозғалысының 100 жылдығына сәйкес келіп отыр. Бұл дегеніңіз қайраткерлердің және оның серіктерінің ғұмыр жолдарын зерттеп, ұлт мүддесі жолындағы еңбектерін паш етуде көптеген істерге мұрындық болатынына біздер кәміл сенімдіміз.

Қазақ зиялылары сол заманда қазақ елінің болашақ даму жолын анықтап, оның мемлекеттілігінің әлемдік деңгейдегі орнын даналықпен көрсете білді. Бүгінгі ұрпақ, біздер оларға шексіз қарыздармыз. Бұл бабаларымыздың мерейтойларын, өшпес істерін ұлықтау неге керек: 1-ден, осы іс-шаралар барысында «Алаш» тұжырымын анықтап, аша беру, тұлғалардың ерлік істерін дәріптеу, біржолата ақтау. 2-ден, «Алаш» ардақтылары алдындағы тікелей міндеттерімізді өтеу, «Аруақтарға» тағзым ету, 3-ден, Бұл мерейтой «Қазақ мемлекеттілігі», «Мәңгілік ел» идеясын жандандыра беру үшін керек және кеше ғана тойланып, көп мәселеге жаңалық әкелген «Қазақ хандығының 550 жылдық» мерейтойының заңды жалғасы бола бермек.

Осындай айтулы мерекелер қарсаңында, белгілі бір өңірдің, жалпы еліміздің өсіп-өркендеуіне тер төккен, қилы-қилы тарихында салалы іздер қалдырған зиялы қауым жайлы пікірлер, жылы лебіздер айтпай кету мүмкін емес. Соның ішінде қазақ халқының аяулы ұлдарының бірі еліміздің тәуелсіздігі үшін күрескен «Алаш» қозғалысының басшыларының өкілі, көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері, әрі ғалым, ұстаз, белгілі ағартушы Әлімхан Ермековтің және былтыр ғана 180 жылдық мерейтойы аталып өткен Павлодар өңірінің тумасы, орыс географы, этнограф, саяхатшы, Ішкі Азия мен Сібір, Алтай, Қазақстанды зерттеген Григорий Николаевич Потаниннің (1835-1920 жж.), отанымыздың тарихында ерекше орын алатыны нақты шындық. Бұл тұлғалардың өмірі мен қызметтеріне дұрыс баға беру, тарихымыз үшін, егемен Қазақстанның жас ұрпағын рухани және саяси тұрғыдан тәрбиелеу үшін өте қажет.

Жалпы, Ә. Ермековтің есімі өткен ғасырдың 90-шы жылдарына дейін көпшілікке белгілі болмады, істеген жарқын істері жабулы мұрағат қойнауында қала берді. Оның аты Қазақ Кеңес энциклопедиясына кірмеді, тарихшылар ол туралы үнсіздік білдірді. Тек математиктер ғана Қазақстандағы математика білімі мен ғылымы тарихын қарастырғанда Ермековтің тегін оқта-текте ауызға алып, оның математика саласындағы еңбектеріне тоқталатын. Шындығында, Ермековтің ғылыми-ағартушылық қызметі XX ғасырдың 20 жылдарында басталып, өмірінің соңғы жылдарына дейінгі аралықты қамтиды. Сол жылдары ол Республикадағы орта және жоғары оқу орындарының ашылуына, жастардың өнер-білім алуларына ұйтқы болды. Математика пәнінен сабақ беріп, сол курс бойынша мәлімет беретін қазақ тіліндегі тұңғыш ғылыми еңбектер жазды. Мысалы: 1935 жылы, оның әуел баста екі кітап болып жоспарланған «Ұлы математика курсы» («Курс высшей математики») атты кітабының 1-бөлімі «Қазақстан» баспасында жарық көрді. Редакторы Құдайберген Жұбанов. 10 мың дана. 180 бет және 80 сызбадан тұрады. 1936 жылы 26 беттік «Математика басылымдарындағы ғылыми терминдер», ал 1937 жылы «Детерминанттар теориясының негіздері» атты еңбектері математика тарихында өшпес мұра болды. Өкінішке орай осы еңбектердің бәрі кейін кітап сөрелерінен алынып, оның атын атауға мүлдем тыйым салынды. Себебіне келсек, мұның барлығына кінәлі оның «Алаш» партиясының беделді басшыларының бірі болуы еді.

Әлімхан Ермеков 1891 жылы қазіргі «Қызыларай» елді мекенінде дүниеге келген. Оның, өз қолымен жазған Алматы, Семей, Қарағанды қалаларының мұрағаттарында сақталған өмірбаяндық анықтамаларда: «Мен 1891 жылы Темірші болысына қарасты Қызыларайда тудым. 1899 жылы Қарқаралыдағы реалдық екі сатылы училищеге оқуға түстім, 1905 ж. Семейдегі ерлер гимназиясында оқуымды жалғастырып, оны 1912 жылы 21 жасымда алтын медальмен бітіріп, Том технология институтының тау-кен факультетіне конкурстық қабылдандым», [1]-деп көрсеткен. Бұл дерек

алғашқы қазақ қыздарынан шыққандәрігер қарындасы Дәмештің (көрнекті партия қайраткері болған Темірбек Жүргеновтың зайыбы, 1990 жылдың басында қайтыс болды) жеке мұрағатында де сақталған. Ә.Ермеков 23-маусым 1970 жылысексенге тақап қайтыс болғанда «Социалистік Қазақстан»газетінде жарияланған көңіл айтуда да осы деректер берілген [2].

Ә. Ермековтің тәрбиелік болмысы бала жастан ел арасындағы ғасырлар бойғы көшпелі өмір салты мен кең даланың әдет-ғұрпы ықпалында қалыптасты.

1912 жылы жиырма бір жаста Ә. Ермеков Семей гимназиясын алтынмедальмен бітіріп шығады. Ол кездегі ереже бойынша гимназияны алтын медальмен бітірген жас талапкерлер Санкт-Петербург политехникалық институтына немесе басқа да Ресейдің жоғары оқу орындарына конкурстық қабылданатын. Әкеден ерте айрылып, тұрмыс тапшылығын көрген оның алыстағы Петербургке баруғамүмкіндігі болмады. Білімнің соңына түскен ол Том технология институтының тау-кен факультетіне конкурстық қабылданып, 1912 жылыстудент атанады. Оның мұндай жауапты шешім қабылдауына Семей қаласының өзі дәріс алған гимназиясындағы озық-ойлы, демократиялық бағыт ұстаған қазақ-орыс зиялылары зор ықпал етті. Олардың бірсыпырасы гимназияда тек қана бағдарлама бойынша оқылатын пән көлемінде дәріс беріп ғана қоймай, сонымен қатар, оқулық шеңберінен шығып, гимназистерге сабақ арасында саясаттан, дүниежүзілік азаттық қозғалысынан, Ресейдегі болып жатқан саяси жағдайлардан мәліметтер беріп отыратын. Кеудесінде сәулесі бар зерделі шәкірттер, әрине, олардың бәрін саналарына сіңіріп отырды.

Әлеуметтік тегі жағынан қарағанда, соншалықты аса байдың баласы болмаған Ә.Ермековке оқу мәселесі қатты қиындық туғызған.Сондықтан оның Петербургқа бармай Том институтына түсуі де, оқуыда оңай болған жоқ. Томға дейін жетіп, институтта оқуға көмек бергендер қатарында өзі бітірген Семей гимназияның оқытушылары Әбікей Сәтбаев, Имам Әлімбеков, Ахмет Барлыбаев, Сабыржан Ғаббасов, Григории Солодовников, Николай Белослюдовтар бар еді. Ә.Ермековкейін олардың адамгершілік қасиеттерін, бар мүмкіндіктеріншеқазақ халқының мүдесін қорғағанын талай жазған болатын [3].

Арада тоғыз жыл өткенде қазақ даласының тағы бірарманшыл жасы Ермековтердей ағалардың ақылы арқасында осы институтының табалдырығын аттайды. Ол, халқымыздың ұлы перзенті, Қазақ КСР Ғылым академиясының негізін қалаушы, әрі оның тұңғыш президенті Қаныш Сәтбаев. Том технологиялық институтының (бүгінде политехникалық университет) 1896 жылы іргетасы қаланып, 1900 жылы алғашқы студенттер қабылдаған. 1906 жылы алғашқы мамандарды дайындап шығараған. Сібірдің осы бір алғашқы жоғарғы оқу орнындаәлемге аты танымал оқымысты-ғалымдар В.А.Обручев, Н.П.Чижевский,В.Я.Мостович, М.Э.Янышевский, Н.М.Кижнер, Б.П.Вейнберг, М.А.Усов және басқалар сабақ берген. Әр жылдары оқытушылық қызмет жасаған олар, Ә.Ермековтің де ұстаздары еді.

Ә.Ермеков оқыған кен факультеті 1901 жылы ашылған-ды.Тұңғыш деканы және ұйымдастырушысы өте білімді ғалым В.А.Обручев болды. Бұл кезоның Сібір өлкесін түбегейлі зерттеуімен, Орта Азияға жасағанғылыми саяхаттарымен есімі дүние жүзіне мәшһүр болған жұлдызыбиік шағы болатын. Алайда, 1911 жылы, студенттер ереуілін қолдап,жергілікті жандармерияға ашық наразылық білдірген «келеңсіз» қылығы үшін В.А.Обручевті реакционер оқу министрі Л.А.Кассоұстаздық жұмыстан біржола аластатуға бұйрық береді.Бір жылдан соң оның орнына сол жылдары «Ғылым магистрі» атағын алған ғалым-геолог М.А.Усов тағайындалады.

Ә. Ермеков оқуға түскен жылы Сібірдегі революциялық қозғалыстың өрлеуімен түспа-түс келді. 1912 жылдың сәуірінде Лена алтын кендерінде болған қанды қырғын Сібір еңбекшілерінің азаттық жолындағы қозғалысына серпін берді. Жас студенттің оқуға түскен1912 жылы 20 қазанда Том технология институтының студенттері ұйымдасқан түрде сабаққа шықпады. Бұл олардың 1905 жылы 20 қазанда патшалық самодержавияға қарсы күресте қаза тапқан жолдастарына жасалған құрметі еді. Сөйтіп, Ә.Ермековтің студенттік өмірі осындай оқиғалармен басталады.

Студент Әлімхан ауылға демалысқа келген сайын қазақ жастарын оқу-білімге үгіттеп, өнер үйренуге шақырды. Осындай демалыстардың бірінде ол қазақтың болашақ ұлы ақыны Сұлтанмахмұт Торайғыровқа да сабақ береді. Өзінің студенттік өмірі туралы ол: « ...Сол жылдары Томскіде орыстың озық ойлы тамаша адамдары тұратын еді. Мен солармен таныса бастадым. Орыстың белгілі саяхатшысы, Шоқан Уәлихановтың досы Григорий Потанинмен, сол арқылы орыстың атақты жазушылары, (1933 жылы жарық көрген «Угрюм река» романының авторы) Вячеслав Яковлевич Шишковпен, сыншы Владимир МатвеевичБахметьевпен, революционер марксист-философ Дволейский, революционер

әйел Бауэрмен танысып, олардың үйірмелеріне қатыстым. Бірде Г. Потанинді, қарындасы биолог ғалым Екатерина және суретші Клара Уткиналарды туған ауылыма ертіп келдім. Потанин ауылға келісімен Аяпберген деген ертекші, әңгімеші қартпен достасып алып, күндіз-түні соның жанынан шықпай қойды», -деп баяндайды.

Том қаласында институтта оқыған жылдары қаражатқа мұқтаж болып қиындық көргенде оған көзі ашық оқыған жерлестері материалдық жағынан көмек көрсетіп отырған. Мысалы, «Қазақ» газеті 1915 жылы 13 ақпанда Семейде Н. Құлжанованың басшылығымен әдеби кеш ұйымдастырылды. Ұйымшылдықпен өткен бұл кеште 917 сом 69 тиын түсімақша түсіп, оның 320 сомы Семей облысынан орысша және мұсылманша оқитын мұқтаж 12 қазақ жастарына бөлінді: Студент – технолог Әлімхан Ермековке 100 сом, студент Халел Ғаббасовқа – 40 сом, Уфада оқитын Мағфура Найманқожа қызына – 30 сом, және басқалар тиісті ақшаларын алды деп хабарлайды. Ал осындай әдеби кештер мен кездесулер ол кездерде жиі ұйымдастырылып, әр-түрлі баспасөз беттерінде жарияланып тұратын. Тіпті, Г. Н. Потаниннің естелік жазбаларында да жиі байқаймыз [4].

Алыста жүріп, саяси құқығынан да, дінінен де айрылған, экономикалық жағынан одан да ауыр халге душар болып отырған туған елін, Әлімхан бір сәтке де ойынан шығарған емес. Оны кейін өзінде жазды. Оның осы жылдардағы іс-әрекеті, туған халқының тағдыры бейтарап қалдырмайтын, елі үшін күресе алатын қайраткердің келбетін көрсете алады. Ол бұл жолда жалғыз болған жоқ. Томда оқитын түркі текті жастармен Ә. Ермеков жақын араласа бастайды. Оларды шыққан тектері ғана емес, туған елдерінің болашақ тағдыры, тәуелсіздік үшін күрес жолы ынтымақтастырды. Оның Томда жақын араласқан пікірлес досы Ғариф Неометуллов (кей деректе Нигматуллин) болды. Ол, оның пәтерінде жиі болып, мұсылман студенттері қауымдастығына бірге қатысты. Бұл қауымдастық әртүрлі ұлт өкілдерін біріктіріп, азаттық жолда күрес тәжірибесін жинақтауда, саяси сананың өсуіне айтарлықтай рөл атқарды. Сонымен бірге, Әлімхан және басқа да мұсылман студенттері тұрмыстық, қаржылай қиындықтар көргенде де осы қауымдастық өз көмектерін беріп тұрды [5].

Томда оқыған жылдары Әлімханға үлкен әсер қалдырған адамдардың бірі – Шоқанның досы Николай Михайлович Ядринцев. Тамаша тарихшы, этнограф, археолог, публицист, фольклорист Н. Ядринцев түркі тілдес халықтарды зерттеуде үлкен үлесін тигізді. Оның, Орхон-Енисей ескерткіштері жайлы, сол кездегі қазақтар тұрмысынан тамаша мәліметтер беретін зерделі ғылыми еңбектері, тұжырымдары бүгіндер өте маңызды. «Сибирские инородцы, их быт и современное положение» (1891), «Отчет о поездке в Восточную Сибирь (1887) т.б. еңбектерінде шығыс халықтарының тұрмыс-тіршілігін, жан-жақты қарастырған. Мысалы, Н. Ядринцев өзінің «Сибирь как колония» еңбегінде: «Целью образования должно быть: внушение любви к своему племени, к судьбе его, а не стремление оттолкнуть его от прежней семьи, вырвать его и предоставить массам ту же нищету, несчастье и вымирание» [6] – деп жазған еді. Бұдан аңғаратынымыз, Ядринцев шәкірттеріне ең алдымен, «өз ұлтынды, өз халқыңды сүй», -деп өз заманында тәрбие берген. Бұл сол кезде жас Әлімхан сияқты жастардың дүниетанымына, көзқарасына қатты ықпалын тигізді.

Жиырмамыншы ғасыр басында Г. Потанин кадет партиясының позициясына көшеді. Егер Алаш партиясын ұйымдастырушы Ә. Бөкейханның кадет партиясы орталық комитетінің мүшесі болғандығын ескерсек, көп мәселенің мәнісі аңғарылады. Бұл туралы Ермеков 1932 жылғы мәлімдемесінде: «Мен студенттік жылдарымда Ядринцевтің еңбектері мен Потанин пікірлері бойынша тәрбиеленген едім. Сол сияқты басқа да Сібірдің төңкерісшіл жазушылары артта қалған елдердің тағдырына жаны ашып, көңіл бөліп, мұндай елдер капиталистік құрылыс уақытында болатын шаруа тұрмысындағы, салтындағы өзгеріске шыдамайды, көтере алмайды деуші еді. Сол себепті социалдық реконструкция дәуіріндегі шаруашылық өзгерістері үлкен қорқу мен қобалжулар әкелді» [7] -деп жазған болатын. Сондықтан, Ә. Ермеков сияқты (жалғыз Ә. Ермеков ғана емес, А. Байтұрсынов, М. Жұмабаев, Ж. Аймауытов, М. Әуезов, С. Торайғыров, т.б.) алашорданың қатарында болған қайраткерлер дүниетанымын олар өмір сүрген орта мен сол кезеңнің өмір шындығын байланыстыра қарастыру керек.

Енді, Ә. Ермековтің естелігінде айтылған Потаниннің Қарқаралыға жасаған саяхатына тоқталайық. Ә. Ермековтің белгілі орыс ғалымымен таныстығы 1912 жылдың күзінен басталады. Г. Потаниннің Том қаласындағы өмірі 1902 жылдан қайтыс болған 1920 жылдарды қамтиды. Самодержавиені құлатуды ойлаған бірнеше саяси топтардың одағына мүше болған оның саяси көзқарасына байланысты ешқайда шығуға құқығы болмады. Қазақ халқының және Шоқан Уәлихановтың замандас досы Потанин жасы келіп қалса да, бұл кезде, алдыңғы саяхатта жинақталған материалдарын сұрыптаумен айналысуда еді. «Сибирская жизнь» басылымының беттерінде оның мемуарлары жиі-

жиі жарияланатын. Белгіліғалым халықтар арасындағы достықты уағыздап, бұратана халыққааса зор ілтипатпен жаны аши қарап, оның тұрмысын, салт-дәстүрін, ұлттық мәдениетін сақтап қалуға әрқашан мұрындық болған. Ә.Ермеков алғашқы студенттік айлардан-ақ, Сібірдің алдыңғы қатарлыоқыған зиялы қауымына жақын болды. Күндіз институттағы сабақтарында болып, ал кешке ол Потаниннің пәтеріне асығатын. Мұнда ғалымның жақын достары жиналатын. Жазушылар В.И.Анукин, В.Я.Шишков, Г.А.Вяткин, жергілікті оқу орнының ғалымдары, атап айтқанда әлемге аты әйгілі зоолог М.Д.Ружский, 1909-1924 жж. Том технологиялық институте физика кафедрасының меңгерушісі, физик-профессор Б.П.Вейнберг, геологтар М.А.Усов пен А.В.Лавровский, суретші Г.И.Гуркин келетін. Бұл отырыстарда әр түрлі тақырыпта ойлар мен пікір-таластар өрбитін. Потаниннің меймандары алдында Ә.Ермеков екі ретхабарлама жасап, орыс оқығандарын қазақтың ұлттық ойындарымен, ауыз әдебиеті мен жыр-қисаларының мазмұнымен таныстырады.

1913 жылдың көктемінде Г.Потанин өз достарына аңыздар, ертегілер мен ән-күй жинау үшін экспедицияға шығатынын мәлімдейді. Оның көздеген жері Орталық Қазақстан, Қарқаралы уезі. Алдын-алакелісім бойынша ғалым өзінің жас досы Ә.Ермековтің аулына бармақ болып шешім қабылдайды.

Қарқаралы уезінің халықтың ауыз әдебиетіне бай екендігінғалым бұдан бірнеше жыл бұрын білген. 1895 жылы ғалымның Ш.Уәлихановтың әкесі Шыңғыстың ауылына барғанда оны Петербург университетінің студенті Дінмұхамед Сұлтанғазин бастап жүрген. ОлТоқырау өзенінің жағасына қоныстанған бір ауылдың тумасы. ТоқырауҚызыларай тауларынан бастау алады. Сұлтанғазин ғалымныңөтінішімен көптеген аңыз-ертегілерді жазып алып, орысшаға аударған. Бұл ертегілердің қолжазбалары «Живая старина» редакциясының қоржынында көп жылдар жатып қалады да, тек 1916 жылы Г. Потаниннің алғы сөзімен және редакциялауымен жарық көреді [8].

Батыс Сібір Географиялық қоғамының Семей бөлімшесінің ескіжазбаларында Г.Потаниннің Қарқаралыға саяхатына қатысты екі құжаттабылды. Соның алғашқысында: «1913 жылдың 5 сәуір күні В.К.Зайковскийдің төрағалық етуімен, бөлімше атқару комитетінің мәжілісіөткізілді. Мұнда Батыс Сібір бөлімінің іс басқарушысының міндетінатқарушы А.Н.Сидельниковтің осы жылдың жазында Г.Потаниннің қырғыз (қазақ) фольклорын зерттеу үшін Қарқаралы уезіне баратындығын хабарлаған хаты тыңдалды» [9] – дейді. Мәжілісте оған 50 сом бөлугежәне көмек көрсету үшін орысша білетін қазақ интеллигентін тауыпберу жөнінде қаулы қабылданды.

Екінші құжат, 1913 жылдың 30 мамырымен белгіленген. Бірқызығы бөлімше Потанинге көмек көрсету жөнінде, оның қызметінеерекше назар аударып отырған. Мұнда оның сапары кезінде аудармашыретінде ауыл мектебініңмұғалімі Рақымбай Сапаков деген азаматтыңтабылғанын, оның, Потанинді Қарқаралыда күтіп алатыны жайлыайтылады. Алайда, отбасы жағдайымен Р.Сапаков ғалыммен біргежүре алмайтындығын айтып, өзінің орнына Шалымбеков деген студентті ұсынған. Соңында, Том студенті Ермековтің Потанинге аудармашы болуға алдын-ала келіскендіктен Шалымбековті әуреге салудың қажеті жоқтығыескертіледі. Сірә, Семейліктер Потанин мен Ә.Ермековтің алдын-ала келісіп қойғанын білмей ол үшінҚарқаралыдан аудармашы іздестірген.

Потанин өз экспедициясының құрамына Томдық апалы-сіңілі Ворониналарды қосқан. Үлкені, Антонина Уткина – Воронина суретші. Жаз бойы қырғыз даласының өмірін қыл қаламмен бейнелеуге ниет еткен, сіңілісі, Екатерина Том университетінің студенті, жаратылыс тану ғылымымен шұғылданып жүрген, оны қызықтырған нәрсешалғай жердің өсімдік дүниесін зерттеу.

Томнан шыққан бұлар мамыр айының соңында Омбыға бет алады. Мұнда бірнеше күн аялдайды. Географиялық қоғамның Батыс Сібірбөлімшесінің комитеті Потаниннің келгенін біліп мәжіліс өткізеді. Меймандар үшін Қарқаралы уезі Едірей болысынан шыққан С.Жуандықовдеген бақсы мен семейлік С.Жиенбаев, С.Сағабаевтардың ұйымдастыруымен арнайы шағын этнографиялық концерт қойылады.

Семейге пароход арқылы жеткен саяхатшылар Қояндыжәрмеңкесіне де соғады. Потаниннің жазбалары бойынша Ермековтіңауылына барар жолда олар Майлыбұлақтағы Жақып Ақбаевтың үйінетүсіп қонақ болған. Петербургте оқыған, орыс мәдениетімен жақсытаныс Ж.Ақбаев та қонақтар құрметіне әнші-күйшілер қатысқан кешұйымдастырады. Кеште Семей гимназиясында оқитын қазақ жастарыорыс акындарының өлеңдерін оқиды. Осы оқиға Потанинніңкүнделігінде «Необычайно было слушать стихотворения Некрасова откиргизской девочки-гимназистки», – деп жазылған. Әсіресе, Потанинге қазақтың лирикалық әндері қатты ұнаған. Қазақтардың музыкасын ол «Өте бай», – деп есептеген. «Маған бүкіл қазақ даласы ән салыптұрғандай көрінеді», – деп Потанин талай рет айтқан. Мүмкін осы біркездесуден кейін болу керек, Потаниннің естеліктер күнделігініңбеттерінде мынадай

жазбалар пайда болады. «Бұл өңірде Абай Құнанбаев деген зиялы ақынның есімі кеңінен мәлім. Ол өз өлеңдеріне ән дешығарған екен. Бұларды ауыл әншілері айтып, тыңдаушыларына автордың есімін жеткізіп отырады» [9]. Сөйтіп, Балқаш төңірегіндегі бірауылда Потанин ұлы Абайдың музыкалық мұрасы туралы білімін кеңейткен.

Ә. Ермаковтің ауылында қонақтардың келу қарсаңында екі киізүй тігілді. Бірі Потанинге, екіншісі апалы-сіңілі Ворониаларға арналды. Потаниннің киіз үйі ғалымның әрі кабинеті іспеттес, бұған Ә.Ермаков әңгімешілер мен жыршыларды шақырып отырды. Бастапқыда бұлар жергілікті жерден іріктелді де кейін басқа шалғай болыстардан алдырылды. Г.Н.Потаниннің жұмыс уақыты таңертеңгі сағат оннан басталатын. Бірте-бірте ғалымның киіз үйіне әншілер, ақын, композиторлар жиналып оның қадірлі қонақтары болады. Қу болысынан атақты Ғабас Айтбаев ат басын тірейді. Керекулік атақты әнші Майра Шамсутдинова осы ауылда бірнеше күн болады. Күйші-домбырашы әйгілі ғалымға күніне бірнеше рет күй тартып қызмет көрсеткен. Сол заманның білімпазы – Балқаштық Хасен Бижанов, ертекші Аяпберген Балабатыровтар қазақ халқының ауыз әдебиетінің тамаша үлгілерін көрсетті. Потаниннің өтініші бойынша бұл шығармаларды қолма-қол орысшаға аударып, қағазға түсіруге көмектескен Ә.Ермаков болатын. «Барлығы 27-і ертегі жазылып алынды. Мұның ішінде көп көңіл бөлгенім Әз Жәнібек хан, Жиренше шешен, Алдаркөсе, Ер Көкше, Ер Төстік және де басқа да ертегілер. Екіншіден, менің жинағаным өз көңілім толды. Бұл сапар маған бұрыннан белгілі кейіпкерлер жайында жаңа деректер берді» [10]. Қазақ халқының баға жетпес фольклорлық мұрасына, оның талантты әншілерімен күйшілерінің өнеріне ерекше риза болған Потаниннің күнделігіне жана-шыр көңілден шыққан төмендегідей жылы лебіздер түскен: «Долг русской интеллигенции принять меры к защите инородцев от вымирания, сделать их способными к самосохранению: лучшим средством этого является образование» [10; 11].

Орыс географиялық қоғамының Семей бөлімшесінің хабаршысының беттерінде ғалым Ә.Ермаковтің есімін ерекше көрсетеді. Ғалым сол жазда жиналған және орысшаға аударылған «Үш ойшыл», «Дариға ару», «Едіге батыр» сияқты ертегілер жөнінде Ә.Ермаковке сілтеме жасауды сұрайды. Бұл туралы Қазақ КСР Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі Н.С.Смирнованың деректерінде декездеседі [12]. Бір айдан кейін Г.Потанин жиналған ертегілердің әртүрлі нұсқасынан өзіндік қорытынды шығарды. Ол Қарқаралы ертегілері Балқаш, Ертіс өңірімен міндетті түрде байланыстырыла айтылатынын атап көрсетеді. Әрбір айтып беруші адам Кент пен Қарқаралы, Қу, Қызыларай, Едірей, Көшубай тау сілемдерінің әсем жерлерімен байланыстыруды өз парызы санайды екен. Г.Потанин екі ай бойы жайлауда жұмыс істеді. Тамыз айында өзімен бірге болған серіктерімен кері қайтты.

Ә.Ермаков 1913 – 1914 жылдың қысын Г.Потанинмен бірге өткізді, оған экспедиция жазбаларын өңдеуге көмектесті. Мұның нәтижесі келесі 1914 жылыдың 10 ақпанында Императордың орыс географиялық қоғамы Батыс Сібір бөлімшесі мүшелерінің жиналысында ғалымдарға мәлімделді. Г.Н.Потанин беделді жиынға қатысушыларға аңыз-әңгімелердің мазмұны ғана емес, халықтың тұрмыстық салт-дәстүрі, оның ән-күй мәдениеті жөнінде айтып берді. Қазақ халқының үлкен досы Потанин қазақтар туралы тебірене сөз сөйлеп, көшпелі халықтың болашағы туралы: «Через пятьдесят лет казахи будут поставлять на столичные подмости певцов и музыкантов, иможесть быть, с этого начнется их национальное возрождение», – деген көрегендік сөздер айтады. Осы жылдың сәуір айында «Сибирская жизнь» газетінің (Томда шығатын) үш санында «Тоқырауын өзенінің сағасында» деген тақырыппен саяхатшы өз баяндамасының толық нұсқасын жариялады [13]. Г.Н.Потанин 85 жыл (1835-1920) өмір сүрді. Мұның алпыс жылын қазақ халқының өмірін бар қырынан зерттеуге арнады. Бұл жерде айта кететін бір жай, осы күнге дейін оның осынау ұшан-теңіз еңбегін ғылыми тұрғыда зерттеп, орынды баға берілмей келе жатқандығы.

Бұл сапар экспедицияға қатысқандардың басқалары үшін дежемісті болды. Осы жиналыста Е.А.Воронина Қызыларай тауының өсімдіктер дүниесінен жасаған топтамасын көрсетті. Ал суретші А.А.Уткина - Воронина акварельмен салынған үлкен альбомын ұсынды. Кейін қылқалам шеберінің осынау туындылары оны Ресей Ғылым академиясының Н.Н.Миклухо-Маклай атындағы этнография институтына алып келді. Институт директорының орынбасары, тарих ғылымының кандидаты Л.М.Сабурова мына жайларды айтады: «1915 жылы А.Уткина-Ворониадан музей 300 сомға оның 102 ою-өрнек суреттерін сатып алды. Суретші бұларды Семей облысы Қарқаралы уезінде тұратын қазақтардың тұрмыстық заттарынан, үй-жиһаздарынан көшіріп алған, дәлірек айтқанда қарап отырып қағазға түсірген. 1915 жылы А.Уткина-Воронина музейге тағы да он фотосуретін сыйға тартты. Оның №2833 тіркеме жазбасында бұлардың Семей облысы Қарқаралы уезінің қазақтары екені атап

көрсетілген. Фотосуретте әйелдің киіз үй жанында жұмыс істеп жатқаны, ши тоқу, киіз үй тігу, кілем тоқу, қария әже бойжеткеннің бас киімін өрнектеп отырған әйел бейнеленген» [14].

Потаниннің бұл саяхаты туралы сол жылдардың баспасөзі біршама таратып жазды. Мәселен, С.Ольденбург: «Докладчика встречаломного киргизов, которые находили сказочников и привозили их к нему», - деп жазады [15]. Ал бұл туралы Н.С.Смирнова: «Среди этих лиц – многочисленная родня Чокана Валиханова: его братья, его свояк Муса Шорманов и другие, кто собирал материал для Чокана, азатем продолжали для Потанина, позже – семейство Султангазиных и Ермековых» - деп көрсетеді.

Ә.Ермековтің өз өмірбаянында атап көрсеткендей, Ресейде Ақпан төңкерісі басталғанда, ол институттың бесінші курсына оқып жүрген. Патшаның тақтан кетуін қазақ халқын отарлық құрсаудан босатар қоғамдық өзгеріс деп танып, өзге де әріптестерімен Семей қаласына оралады. Мақсат, «Елді ояту, саяси өмірге араласу».

Тәуелсіздік үшін күрес жолына түсуін, Ә.Ермеков 1932 жылғы өзінің ашық хатында: «...Қазақстан – ертедегі тарихи себептермен артта қалған ел. Бұл менің туып өскен жерім, сондықтан оның дамып келе жатқан құрылысының майданында адал қызмет ету менің ендігі борышым, ...әділдік жолмен елдің тағдыры, барлық адам баласының тағдыры шешіліп жатса, өзіме тыныштық іздеп, қиыншылықтан қашып, тайып шықсам, оны үлкен қылмыс санаймын» - деп жазған еді. Бұл шындық, бұл нағыз ұлт қамын ойлаған зиялының аузынан шыққан сөз. Сөйтіп, Ә.Ермековтің өскен және білім алған ортасы, қоғамдық-саяси көзқарасы мен қызметінің бастапқы кезеңі тарихи оқиғаларға толы Сібірдегі Том қаласында өтті. Сол қалада ол Ресейдегі монархиялық билікке қарсы жүргізілген демократиялық қозғалыстардың куәсі болды және бұл оқиғалар оның болашақ күрес жолында тәжірибе жинақтауға сөзсіз үлесін тигізді.

Сонымен, XIX ғ. соңы мен XX ғ. басында қазақ зиялыларының ғылыми дүниетанымында үлкен серпіліс айқын көрінді. Бұл серпілістің тууына қазаққа өнер мен біліммен бірге, басқа жұртпен бірге теңдікке жету мұраты өте жоғары тұрды. Осы кезеңдегі патшалық билік пен жаңа қалыптаса бастаған ұлт зиялылары арасындағы тартыс өлкеде Ресейдің демократиялық интеллигенциясынан үлгі алған саяси оппозицияның қалыптасуымен аяқталды. Ол оппозицияның басында әрине, Ә. Бөкейхан тұрды. Олар ұлттық мемлекеттік дербестік және тәуелсіздік идеясын жаңа сапада қайта көтерді. 1917 жылдың соңына қарай өмірге келген Алашорда және Түркістан (Қоқан) автономиясының үкіметі Ә. Бөкейхан бастаған ұлттық элитаның жігерлі еңбегінің нәтижесі ғана емес, сонымен қатар бүгінгі тәуелсіз Қазақстан Республикасының тарихи тамыры болды.

Пайдаланған деректер:

1. ҚР ОМА 1398-қ., 1-т., 59-іс, 11-п.; ҚР ҰҚКА.05194-іс, 3-т., 6-п.; ШҚО ЖТҚО. 72-қ., 2-т., 167-іс, 1-п.; ҚОМА. 1487-қ., 1-т., 222-іс, 2-п.
2. Социалистік Қазақстан. - 1970 ж., -25 маусым.
3. Әлімхан Ермековтің айтқандары // Қарқаралы. - 1994. - 30 шілде; // Индустриальная Караганда. - 1974. - 18 мая.
4. «Қазақ»/ Бас редактор Ә. Нысанбаев. - Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 1998. – 415 б.
5. Ермеков М.А. О деятельности А.А.Ермекова в становлении Республики Казахстан. Труды университета. Вып.3 / Карагандинский государственный технический университет. Караганда, 1998. - 49-51 с.
6. Ядринцев Н.М. Сибирь как колония. -СПб. Изд-во Девриена, 1883.-122с.; Сибирь как колония: Современное положение Сибири, её нужды и потребности. Её прошлое и будущее. Тюмень, 2000. 480 с
7. Ермеков Ә. Ашық хат // Социалистік Қазақстан. -1932.-10 маусым; Соныкі// Казахстанская Правда. -1932. -10 июня.
8. Мәкенбаев К. Сәдуақасов Қ. Әлімхан Ермеков. Жезқазған, 1992. - 44б.; Попов Ю.Г. Ғалым-саяхатшы Сарыарқада // Орталық Қазақстан. -1993. -18 қараша.
9. ҚОМА. 1487-қ., 1-т., 222-іс, 5-п.
10. ҚОМА. 1487-қ., 1-т., 222-іс, 43-49-п.; ООМА. 86-қ., 1-т., 119-іс, 162-166-п.
11. Попов Ю., Новиков В. Последнее путешествие Потанина // Индустриальная Караганда. -1969. -17-19 сентября; Попов Ю.Г. Последнее путешествие Г.Н. Потанина // Простор. -1973. - №11. - С. 92-98; Соныкі. Каркаралинские узоры. -Алма-Ата: Жалын, 1976. -104 с.
12. Казахский фольклор в собрании Г.Н.Потанина: Архивные материалы, публикации / Отв. ред. Н.С.Смирнова. - Алма-Ата: Наука, 1972. -382с.
13. Потанин Г.Н. На притоке реки Токрау // Сибирская жизнь. -1914. - №82-84; Соныкі // Семипалатинский край. 1914. - 8 февраля, -24 мая; Омбы облыстық мемлекеттік архиві (ООМА). 86-қ., 1-т., 119-іс, 164-п.
14. ҚОМА. 1487-қ., 1-т., 289-іс, 9-13-п.; Попов Ю. Әлімхан Ермеков және Батыс Сібір // Орталық Қазақстан. 1993. - 9 қаңтар.
15. Ольденбург С. Русская мысль. -1915. - №11. -С.13.